

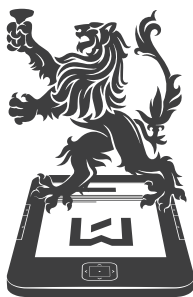
Lidia Karbownik

Wykorzystanie podejścia memoriałowego i kasowego w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

**Wykorzystanie podejścia
memoriałowego i kasowego
w ocenie operacyjnego
bezpieczeństwa finansowego
przedsiębiorstw sektora TSL**

WYDAWNICTWO
UNIERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Lidia Karbownik

Wykorzystanie podejścia memoriałowego i kasowego w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL

 WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2014

Lidia Karbownik – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Instytut Ekonomik Stosowanych i Informatyki, Katedra Analizy i Strategii Przedsiębiorstwa
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41

RECENZENT

Magdalena Jerzemowska

REDAKCJA TECHNICZNA, SKŁAD I ŁAMANIE

Monika Wolska

PROJEKT OKŁADKI

Stämpfli Polska Sp. z o.o.

Zdjęcie na okładce: © shutterstock.com

Wydanie niniejszego opracowania zostało sfinansowane
przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dotacji dla młodych naukowców

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ
przez Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06784.14.0.M

ISBN 978-83-7969-458-7 (wersja papierowa)
ISBN 978-83-7969-525-6 (wersja elektroniczna)

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Notka informacyjna

W monografii przedstawiona została autorska koncepcja dwuwymiarowej oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa oraz wyniki oryginalnych i zarazem pierwszych obszernych rezultatów analiz nad oceną tego zjawiska wśród spółek sektora TSL (Transport, Spedycja, Logistyka). Ocena ta nie ogranicza się tylko do wykorzystania w niej podejścia memoriałowego, lecz zawiera również rezultaty analizy „kasowych” wyników finansowej działalności jednostek gospodarczych.

Podjęte zamierzenie uzasadnione było potrzebą wypełnienia luki badawczej istniejącej w studiach teoretycznych i empirycznych poświęconych zdolności przedsiębiorstwa do uzyskania oraz utrzymania finansowych warunków kontynuacji jego działalności gospodarczej.

Opracowanie adresowane jest do szerokiego grona praktyków zarządzania finansami przedsiębiorstw (w tym w szczególności z sektora TSL) oraz nauczycieli akademickich i studentów, dla których identyfikacja i ocena zdolności przedsiębiorstwa do uzyskania oraz utrzymania finansowych warunków kontynuacji jego działalności gospodarczej stanowi fascynujący przedmiot podejmowanych i realizowanych decyzji kierowniczych, prowadzonych badań oraz dyskursów naukowych.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	7
Rozdział 1. Istota i ocena operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa: problemy teoretyczno-metodyczne	13
1.1. Pojęcie, kryteria i miary operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	13
1.2. Przesłanki stosowania memoriałowego i kasowego podejścia w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	31
1.2.1. Przesłanki stosowania memoriałowego podejścia w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	33
1.2.2. Przesłanki stosowania kasowego podejścia w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	37
1.2.3. Przesłanki jednoczesnego stosowania memoriałowego i kasowego podejścia w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	42
1.3. Dylematy wyboru oraz konstrukcji memoriałowych i kasowych mierników oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	45
Rozdział 2. Obszary działania i mierniki oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL	67
2.1. Podmioty i podstawy metodyczne oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL	67
2.2. Wybrane memoriałowe i kasowe mierniki oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL	81
2.3. Pomiar i ocena zróżnicowania zakresu działalności gospodarczej przedsiębiorstw sektora TSL	111
Rozdział 3. Analiza empiryczna spreadu oraz zależności między miernikami oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego spółek sektora TSL	123
3.1. Analiza empiryczna <i>spreadu</i> memoriałowych i kasowych mierników oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego spółek sektora TSL	123
3.2. Analiza zależności między memoriałowymi a kasowymi miernikami oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL	138
3.3. Analiza zależności między memoriałowymi i kasowymi miernikami oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego a poziomem dywersyfikacji działalności gospodarczej spółek sektora TSL	143

Rozdział 4. Ocena operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL	149
4.1. Koniunktura gospodarcza a poziom operacyjnego bezpieczeństwa finansowego spółek sektora TSL	149
4.2. Analiza porównawcza struktury skupień przedsiębiorstw sektora TSL o zbliżonym poziomie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego	174
4.3. Analiza zależności między syntetycznym miernikiem oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego a poziomem dywersyfikacji działalności gospodarczej spółek sektora TSL	181
Rozdział 5. Zastosowanie memoriałowych oraz kasowych mierników w prognozowaniu operacyjnego zagrożenia finansowego przedsiębiorstw sektora TSL	199
5.1. Zakres badań empirycznych	199
5.2. Ocena zdolności predykcyjnej wybranych modeli dyskryminacyjnych w prognozowaniu operacyjnego zagrożenia finansowego przedsiębiorstw sektora TSL	206
5.3. Ocena zdolności predykcyjnych wybranych zmiennych diagnostycznych operacyjnego zagrożenia finansowego dla przedsiębiorstw sektora TSL	216
5.3.1. Ocena zdolności predykcyjnych mierników na rok przed upadłością przedsiębiorstw	216
5.3.2. Ocena zdolności predykcyjnych mierników na dwa lata przed upadłością przedsiębiorstw	221
5.3.3. Ocena zdolności predykcyjnych mierników na trzy lata przed upadłością przedsiębiorstw	226
5.4. Prognozowanie operacyjnego zagrożenia finansowego przedsiębiorstw sektora TSL przy wykorzystaniu memoriałowych i kasowych mierników oceny	232
5.4.1. Prognozowanie operacyjnego zagrożenia finansowego na rok przed upadłością przedsiębiorstw sektora TSL	232
5.4.2. Prognozowanie operacyjnego zagrożenia finansowego na dwa lata przed upadłością przedsiębiorstw sektora TSL	240
5.4.3. Prognozowanie operacyjnego zagrożenia finansowego na trzy lata przed upadłością przedsiębiorstw sektora TSL	244
Zakończenie	249
Bibliografia	253
Spis tabel	265
Spis schematów	271
Spis wykresów	274
Załączniki	277

WPROWADZENIE

Prowadzenie działalności gospodarczej zawsze wiąże się z koniecznością podejmowania, realizacji i kontroli decyzji w warunkach niepewności oraz ograniczonej możliwości wpływu przedsiębiorstwa na efekty swego funkcjonowania i rozwoju. Jest ono zorientowane na realizację wielu różnorodnych celów, wymagających nie tylko ciągłego diagnozowania i analizowania efektów minionych oraz aktualnych procesów pozyskiwania, gromadzenia i wykorzystywania kapitału, lecz także nakładających na przedsiębiorstwa obowiązek prognozowania zdarzeń i efektów przyszłej działalności.

Wobec ogólnego wzrostu ryzyka funkcjonowania podmiotów gospodarczych na rynku, odczuwalnych i bardzo trudnych do ograniczenia oraz usunięcia skutków kryzysu gospodarczego, licznych upadłości i likwidacji przedsiębiorstw, z jakimi spotykamy się na świecie oraz ciągłego braku pewności dostatecznego finansowego zabezpieczenia ich działalności gospodarczej, istnieje potrzeba utworzenia wiarygodnych oraz skutecznych metod i narzędzi analiz. Uwarunkowane są one w szczególności jakością danych pochodzących głównie z systemu rachunkowości, a zatem także od stosowanych w danym podmiocie zasad rachunkowości.

Często można spotkać się z opinią ograniczonej przydatności memoriałowych mierników oceny przy określaniu rzeczywistej kondycji finansowej przedsiębiorstw i/lub przewidywaniu potencjalnych zagrożeń dla kontynuacji działania i rozwoju. Z tego powodu mierniki oceny utworzone w oparciu o dane finansowe wygenerowane jedynie przy uwzględnieniu zasady memoriałowej, powinny być uzupełniane o kasowe mierniki oceny badanego zjawiska. Wykorzystanie danych ze sprawozdania z przepływów pieniężnych daje bowiem możliwość prowadzenia szerszych analiz oraz uwzględnienia różnych wymiarów tej oceny, co w wysokim stopniu pozwala rozpoznać niebezpieczeństwo finansowe oraz podjąć działania zapobiegające zagrożeniu funkcjonowania przedsiębiorstw.

Jednym z istotnych celów podmiotu gospodarczego jest zapewnienie bezpieczeństwa finansowego realizacji zadań produkcyjnych i/lub usługowych, marketingowych, kadrowych itp. Można przyjąć, że posiadanie bezpieczeństwa finansowego przez przedsiębiorstwo jest podstawowym warunkiem kontynuacji i rozwoju jego działalności. Operacyjne bezpieczeństwo finansowe jest podsyst-

temem systemu bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa, stwarzającym możliwości kontynuacji działania tego podmiotu gospodarczego.

Podstawowym celem monografii jest przedstawienie autorskiej koncepcji dwuwymiarowej oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa oraz wyników badań naukowych nad oceną tego zjawiska wśród spółek sektora TSL. Ocena ta nie ogranicza się tylko do wykorzystania w niej podejścia memoriałowego, lecz zawiera również rezultaty analizy „kasowych” wyników finansowej działalności jednostek gospodarczych.

Ocena dotychczasowej i przyszłej sytuacji finansowej przedsiębiorstwa nie powinna ograniczać się do wykorzystania tylko podejścia memoriałowego. Może być ono daleko niewystarczające do sformułowania kompleksowej oraz obiektywnej oceny działalności podmiotu gospodarczego z jednoczesnym pozabawieniem przedsiębiorstwa możliwości pełniejszego poznania wszystkich procesów oraz zdarzeń wpływających na jego obecne i przyszłe funkcjonowanie. Z tego względu w monografii przyjęto zasadę łączenia podejścia memoriałowego i kasowego zarówno w ocenie *ex post*, jak i ocenie *ex ante* operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa.

Zasygnalizowany cel posiada zatem charakter dualny. Z jednej bowiem strony zmierza do stworzenia modelu oceny operacyjnego bezpieczeństwa przedsiębiorstw, z drugiej zaś wskazuje na pragmatyczny jej charakter, wyrażający się w dostarczeniu rozwiązań metodycznych tej analizy, mogących służyć kształtowaniu warunków kontynuacji działania jednostek gospodarczych.

Dla realizacji celu opracowania sformułowana została teza stwierdzająca, że *konieczność kreowania oraz zapewniania finansowych warunków kontynuacji działalności gospodarczej determinuje potrzebę jednoczesnego oraz kompleksowego wykorzystania podejścia memoriałowego i kasowego w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa.*

Teza ta została zoperacjonalizowana za pomocą sześciu hipotez głównych i siedemnastu hipotez pomocniczych, którym towarzyszą również pytania badawcze (zob. zał. 1). Pierwsza z tych hipotez jest stwierdzeniem odnoszącym się do badań teoretycznych. Pozostałe hipotezy główne oraz pomocnicze wiążą się z kolei z badaniami empirycznymi, tj. diagnostyką i analizą *ex post* operacyjnego bezpieczeństwa finansowego (cztery główne hipotezy oraz dwanaście subhipotez i dwanaście pytań badawczych) oraz do prognozowania zagrożenia bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa (jedna główna hipoteza, uzupełniona czterema subhipotezami i czterema pytaniami badawczymi).

W teoretycznym obszarze zapowiedzianych dokonań znajduje się następująca hipoteza badawcza stanowiąca, iż *w literaturze przedmiotu nie zostało jednoznacznie sformułowane pojęcie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa.* Nie zostały tym samym określone determinanty efektywnej i skutecznej kontynuacji działalności gospodarczej przez tego rodzaju jednostki gospodarczej.

Badania empiryczne przeprowadzone zostały w przedsiębiorstwach sektora TSL (Transport, Spedycja, Logistyka).

Duże zróżnicowanie wartości zmiennych diagnostycznych w całym badanym okresie oraz między różnymi rodzajami działalności gospodarczej przedsiębiorstw sektora TSL stały się kluczową determinantą zmiany poziomu optymalnego operacyjnego bezpieczeństwa finansowego.

Hipoteza druga stwierdza przeto, że *w spółkach sektora TSL obserwuje się znaczące zróżnicowanie poziomu mierników oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL.*

Specyfika grupowania pozycji w rachunku zysków i strat nie pozwala na jednoznaczne przyporządkowanie przepływów pieniężnych powstałych z tytułu ogółu pozycji danej grupy do tego samego rodzaju działalności. Powstawanie różnicy między memoriałowymi a kasowymi miernikami oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego jawi się zatem jako sytuacja typowa i uzasadniona odmiennymi podejściami.

Hipoteza trzecia zawiera zatem stwierdzenie, iż *memoriałowe i kasowe mierniki oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego wykazują znaczne różnice w spółkach sektora TSL.*

Niski poziom związku korelacyjnego między memoriałowymi i kasowymi miernikami operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa może wskazywać na pogorszenie się sytuacji finansowej podmiotu gospodarczego.

W hipotezie czwartej przyjęto, że *wśród spółek sektora TSL ma miejsce znaczne zróżnicowanie charakteru i siły związku pomiędzy podstawowymi miernikami kształtującymi operacyjne bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstw.* Jeśli to zróżnicowanie posiada trwały charakter może ono wpływać negatywnie na kontynuację działalności gospodarczej.

Posiadane względnie stabilnego poziomu operacyjnego bezpieczeństwa finansowego sprzyja wzmocnieniu warunków kontynuacji działania przedsiębiorstwa.

Hipoteza piąta wyraża przypuszczenie, że *w spółkach sektora TSL obserwuje się znaczące zróżnicowanie poziomu operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw.*

Wczesne rozpoznanie symptomów zagrożenia finansowego stwarza możliwość przeciwdziałania niepożądanym procesom pogorszenia warunków finansowych kontynuacji działania przedsiębiorstwa.

Hipoteza szоста zawiera stwierdzenie, iż *uwzględnienie mierników kasowych w prognozowaniu zagrożenia finansowego przedsiębiorstw sektora TSL może poprawić zdolność predykcyjną wykorzystywanych metod wielowymiarowej analizy danych.*

Opracowanie posiada charakter monografii naukowej, składającej się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisów schematów, tabel oraz wykresów.

Rozdział pierwszy, zatytułowany: *Istota i ocena operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa: problemy teoretyczno-metodyczne*, zawiera propozycje określenia pojęcia operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa, analizę przesłanek stosowania memoriałowego i kasowego podejścia w ocenie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego podmiotu gospodarczego oraz rozważania nad dylematami wyboru oraz konstrukcji memoriałowych i kasowych mierników oceny tego rodzaju bezpieczeństwa.

Rozdział drugi monografii, pt.: *Obszary działania i mierniki oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL*, koncentruje się na przedstawieniu poziomu i charakteru wybranych zmiennych opisujących zdolność badanych spółek do uzyskania oraz utrzymania dobrego standingu finansowego, rynkowego, produkcyjnego i kadrowego. Zawarta w tej części pracy analiza mierników oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego została ograniczona do kilkunastu wyselekcjonowanych zmiennych diagnostycznych z obszaru finansowego i produktowego (usługowego), z uwagi na występujące liczne bariery w pozyskaniu danych liczbowych i ich powiązanie z hipotezą drugą niniejszej monografii.

Rozdział trzeci opracowania, nt.: *Analiza empiryczna spreadu oraz zależności między miernikami oceny operacyjnego bezpieczeństwa finansowego spółek sektora TSL*, zawiera wyniki analizy *spreadu* memoriałowych oraz kasowych mierników oceny badanego zjawiska w obszarze finansowym, jak i analizy zależności pomiędzy zmiennymi diagnostycznymi kształtującymi operacyjne bezpieczeństwo finansowe spółek sektora TSL. Badania te zostały przeprowadzone w celu weryfikacji empirycznej hipotezy trzeciej i czwartej.

Rozdział czwarty pracy, zatytułowany: *Ocena operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw sektora TSL*, wskazuje na potrzebę poszukiwania takich metod oceny badanego zjawiska, które w wysokim stopniu pozwolą rozpoznać niebezpieczeństwo finansowe oraz podjąć działania zapobiegające rozwojowi tego rodzaju zagrożenia w funkcjonowaniu przedsiębiorstw sektora TSL w Polsce. W sukurs przychodzi szereg innych, obok tradycyjnej analizy wskaźnikowej, metod badania kondycji finansowej przedsiębiorstw. Są nimi chociażby metody wielowymiarowej analizy danych, analiza skupień, drzewa klasyfikacyjne czy też porządkowanie liniowe. Ich wykorzystanie zmierzało do zweryfikowania hipotezy piątej.

Rozdział piąty, nazwany: *Zastosowanie memoriałowych oraz kasowych mierników w prognozowaniu operacyjnego zagrożenia finansowego przedsiębiorstw sektora TSL*, jest związany z weryfikacją hipotezy szóstej. W tej części monografii zbadana została zdolność predykcyjna wybranych modeli zagrożenia upadłością. Zawarta została ponadto próba oszacowania modelu dyskryminacyjnego, tworzącego metodyczne warunki wzrostu zdolności predykcyjnej operacyjnego zagrożenia finansowego przedsiębiorstw sektora TSL.

W zakończeniu niniejszego opracowania zawarte zostały zasadnicze spostrzeżenia i wnioski płynące z rozważań teoretycznych oraz wyników badań empirycznych przeprowadzonych w celu weryfikacji postawionych hipotez.

Pracę uzupełniają bibliografia, schematy, tabele i wykresy.

Prezentowane opracowanie opiera się na studiach literatury przedmiotu i badaniach empirycznych przeprowadzonych w przedsiębiorstwach sektora TSL. Podjęte zamierzenie uzasadnione było potrzebą wypełnienia luki badawczej istniejącej w studiach teoretycznych i empirycznych poświęconych zdolności przedsiębiorstwa do uzyskania oraz utrzymania finansowych warunków kontynuacji jego działalności gospodarczej. Ma ono charakter wzbogacający w relacji do innych opracowań. Przedstawia bowiem nową wizję i obszary analizy operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa, jednocześnie nie negując wartości dotychczasowego dorobku naukowego innych autorów prezentowanego w literaturze przedmiotu.

Przeprowadzone badania empiryczne należą do oryginalnych i zarazem pierwszych obszernych rezultatów analiz nad operacyjnym bezpieczeństwem finansowym przedsiębiorstw sektora TSL. Zawierają one dane liczbowe dotyczące rezultatów działania spółek z tego sektora w latach 2004–2012, zlokalizowanych w obrębie warszawskiego KRS. Podmioty te składały jednostkowe sprawozdania finansowe (w tym sprawozdanie z przepływów pieniężnych) przez cały okres poddany analizie, zaś dzień bilansowy przypadał na koniec badanego okresu, tj. zamykał się każdego 31 grudnia danego roku.

Uzupełniającą, w celu dokonania analizy dyskryminacyjnej, próbę badawczą stanowiły spółki sektora TSL, wobec których w latach 2004–2012 wydane zostało sądowe postanowienie o ogłoszeniu upadłości, a ich dokumentacja (w tym sprawozdanie z przepływów pieniężnych za okres trzech lat przed datą ogłoszenia upadłości) znajdowała się w Krajowym Rejestrze Sądowym w Warszawie (KRS).

Zebrane przez autorkę monografii, a następnie przetworzone i wykorzystane podstawowe dane pochodzą z danych KRS w Warszawie, bazy danych Info Veriti Polska Sp. z o.o., portali finansowych (m. in.: *Bankier.pl*, *Money.pl*), Elektronicznego Systemu Przekazywania Informacji (ESPI), Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie, Centralnego Ośrodka Informacji Gospodarczej Sp. z o.o. oraz czasopisma „EuroLogistics”.

W pracy wykorzystano bogaty arsenał metod i technik badawczych. Zasadniczymi ilościowymi metodami empirycznej weryfikacji postawionych w monografii hipotez badawczych są – obok analizy podstawowych statystyk opisowych i korelacji analizowanych mierników – testy istotności różnic dla wielu prób zależnych i niezależnych, panel EGLS oraz metody wielowymiarowej analizy danych. Należy wskazać, iż zastosowane zostały zarówno techniki analizy porównawczej w czasie, jak i w przestrzeni (wewnątrzsektorowa analiza), zaś nie-

zbędne obliczenia wykonane zostały w programach Microsoft Excel, Statistica 10, Taksonomia numeryczna, SPSS Statistics (wersja 22) oraz EViews 7.

Wydanie niniejszego opracowania zostało sfinansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dotacji dla młodych naukowców. Jest ono adresowane do szerokiego grona praktyków zarządzania finansami przedsiębiorstw (w tym w szczególności z sektora TSL) oraz nauczycieli akademickich i studentów, dla których identyfikacja i ocena zdolności przedsiębiorstwa do uzyskania oraz utrzymania finansowych warunków kontynuacji jego działalności gospodarczej stanowi fascynujący przedmiot podejmowanych oraz realizowanych decyzji kierowniczych i prowadzonych badań czy też dyskursów naukowych.

Prezentowana monografia jest rezultatem niezwykle inspirującej współpracy naukowej z Profesorem Janem Durajem oraz Koleżanek i Kolegów z Katedry Analizy i Strategii Przedsiębiorstwa Uniwersytetu Łódzkiego. Na ostateczny kształt monografii wpłynęły również niezmiernie cenne i konstruktywne uwagi oraz sugestie wniesione przez Panią Profesor Magdalenę Jerzemowską z Uniwersytetu Gdańskiego, Panią Profesor Monikę Marcinkowską z Uniwersytetu Łódzkiego i Pana Profesora Wiktora Gabrusewicza z Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

Oddzielne podziękowania składam moim Najbliższym za ogromną wyrozumiałość i okazaną pomoc.

Korzystając z licznych porad, sugestii i uwag sama jednak biorę odpowiedzialność za przedstawione w monografii treści, wykorzystane metody badań empirycznych oraz wnioski z nich płynące.

Lidia Karbownik

Rozdział 1

ISTOTA I OCENA OPERACYJNEGO BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO PRZEDSIĘBIORSTWA PROBLEMY TEORETYCZNO-METODYCZNE

1.1. Pojęcie, kryteria i miary operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa

Podjęcie próby zdefiniowania operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa nakłada wymóg wcześniejszego określenia pojęcia bezpieczeństwa finansowego. Operacyjne bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa jest bowiem pewnym rodzajem bezpieczeństwa finansowego jednostki gospodarczej. Można przyjąć, że na bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa składa się strategiczne bezpieczeństwo finansowe i operacyjne bezpieczeństwo finansowe. Nie jest to jednakże „składanka” wymienionych rodzajów finansowego bezpieczeństwa przedsiębiorstwa. Z istoty finansowego bezpieczeństwa przedsiębiorstwa wynika komplementarny i zarazem bezpośredni charakter związków zachodzących między operacyjnym oraz strategicznym bezpieczeństwem finansowym przedsiębiorstwa. Samo zaś bezpieczeństwo finansowe jest najważniejszym komponentem bezpieczeństwa ekonomicznego i głównym fundamentem szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego, powiązany przede wszystkim z dyscypliną naukową finanse, jak również ekonomią, nauką o zarządzaniu, nauką o bezpieczeństwie, matematyką czy psychologią – w wymiarze ekonomicznym¹.

Termin „bezpieczeństwo” jest niezmiernie często używany i adresowany do wielu różnorodnych problemów ludzkiej działalności, zjawisk przyrodniczych, zdrowia, sytuacji politycznych i społecznych itp. Generalnie biorąc, można przyjąć, iż bezpieczeństwo utożsamiane jest najczęściej z stanem niezagrożenia (zob. tab. 1.1), będąc jego negacją.

¹ K. Raczkowski, *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek (red.), *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014, s. 323.

Tabela 1.1. Słownikowe pojęcie bezpieczeństwa

Terminologia	Definicja
Bezpieczeństwo	stan niezagrożenia, spokoju, pewności,
	stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym, przeciwieństwo zagrożenia,
	stan niezagrożenia, spokoju,
	niezagrożenie, nienaruszalność, zabezpieczenie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: H. Zgórkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 4, Wydawnictwo „KURPISZ”, Poznań 1995, s. 128; B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. A–E, Wydawnictwo WILGA, Kraków 2000, s. 82; E. Sobol, *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 46; *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. II, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 67.

Wyższemu poziomowi zagrożenia odpowiada niższy poziom bezpieczeństwa (zob. wykres 1.1), co można zapisać za pomocą funkcji²:

$$Sec = f(Thr)$$

przy założeniu, iż³:

$$\lim_{Thr \rightarrow \infty} f(Thr) = O \Rightarrow \lim_{Thr \rightarrow \infty} Sec = O$$

² Szczególnym przypadkiem funkcji wymiernej jest funkcja postaci: $f(Thr) = a/Thr$.

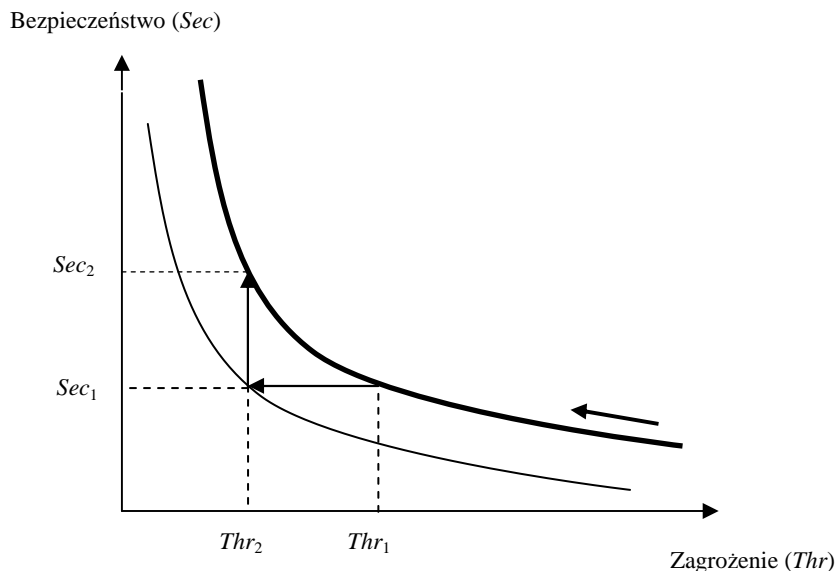
W języku angielskim termin „bezpieczeństwo” występuje w dwóch postaciach, jako *security* oraz *safety*. Często terminy te można uznać za synonimy, jednakże pierwszy z nich jest powszechniej stosowany wobec większych organizacji, zasobów czy poziomów zarządzania, [za:] K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2013, s. 62–63.

W literaturze przedmiotu pod pojęciem *financial security* rozumie się „bezpieczeństwo finansowe”. Zob. В. О. Ареф'єв, *Концептуальні Підходи Щодо Управління Фінансовою Безпекою Підприємства На Стратегічному І Тактичному Рівнях*, „Економіка. Економіка підприємства, Бізнесінформ” 2011, № 12, s. 74–76 [V. O. Arefiev, *Conceptual Approaches to Enterprise Financial Security Management at Strategic and Tactical Levels*, <http://www.businessinform.net/thematic-search/?theme=economy-of-enterprise&lang=en> (dostęp: 14.01.2013)]; A. Chupis, K. Kashenko, *Financial Security of Agricultural Enterprises*, [w:] M. Wasilewski (red.), *Ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie nr 96”, Warszawa 2012, s. 5–16.

Jednakże pod tym pojęciem rozumie się również „finansowe papiery wartościowe”, w tym m. in. akcje i obligacje. Zob. R. C. Higgins, *Analysis for Financial Management*, 5th ed., McGraw-Hill Companies, Boston 1998, s. 149.

³ Jeśli w przedziale $(a; \infty)$ granica dla zmiennej Thr przy Thr wzrastającym (dążącym) do ∞ jest równa „zeru”, to Sec przy Thr wzrastającym (dążącym) do ∞ maleje do „zera”.

gdzie $f(Thr)$ oznacza funkcję wymierną, która jest określona w przedziale $(a; \infty)$ przy $a > 0$, dziedziną tej funkcji jest zbiór \mathbf{R}^+ , a zbiorem wartości funkcji (przeciwdziedzina) jest dowolna dodatnia wartość rzeczywista za wyjątkiem liczby 0^4 . Dla $a > 0$ w przedziale $(0; \infty)$ jest funkcją ciągłą i malejącą.

Wykres 1.1. Bezpieczeństwo a zagrożenie

Źródło: opracowanie własne.

Spadek zagrożenia⁵ z poziomu Thr_1 do Thr_2 przyczynia się do wzrostu bezpieczeństwa funkcjonowania danego podmiotu gospodarczego z poziomu Sec_1 do Sec_2 . Należy przy tym jednakże wskazać, iż przy niskim stopniu zagrożenia – jego początkowy wzrost – przyczynia się do znacznie wyższego spadku bezpieczeństwa danej jednostki gospodarczej. Z kolei – przy wysokim stopniu zagrożenia – jego dalszy znaczny wzrost nie powoduje relatywnie większego tempa zmniejszenia bezpieczeństwa przedsiębiorstwa.

⁴ Asymptotami tej funkcji są: $Thr = 0$ oraz $Sec = 0$.

⁵ Podstawowym zadaniem przedsiębiorstwa jest określenie (zdefiniowanie), reagowanie, eliminacja lub łagodzenie zagrożeń, które mogą powodować zmniejszenie poziomu bezpieczeństwa finansowego tego podmiotu gospodarczego. Por. Т.Б. Кузенько, К. А. Усенко, *Управление Финансовой Безопасностью Предприятия В Соответствии С Принципами Ее Обеспечения*, „Економіка, Фінансова Стійкість і Безпека, Бізнесінформ” 2011, № 2(1), s. 136–138 [Т. В. Кузенько, К. А. Усенко, *Management of Financial Security of Enterprise in Accordance with the Principles of its Control*, http://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2011&abstract=2011_02_1&lang=en (dostęp: 14.01.2013)].

Generalnie biorąc, można powiedzieć, że przez bezpieczeństwo można rozumieć stan i/lub proces, który(e) daje(a) określonej jednostce poczucie spokoju i pewności istnienia oraz gwarancję ich zachowania i szanse na rozwój. Pojęcie to można odnieść także do finansowego bezpieczeństwa przedsiębiorstwa.

Polska i obcojęzyczna literatura przedmiotu⁶ wskazuje, że:

a) występują dość zróżnicowane pojęcia bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa (zob. tab. 1.2),

b) nie zostało wyróżnione i tym samym nie zostało zdefiniowane pojęcie operacyjnego bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa.

W tab. 1.2 przedstawione są różne poglądy przedstawicieli świata akademickiego na temat bezpieczeństwa finansowego. Dla przykładu D. Wędzki wskazuje, iż bezpieczeństwo finansowe podmiotu gospodarczego maleje, gdy poziom nadwyżki majątku zabezpieczającego spłatę wymagalnych zobowiązań maleje⁷. Zdaniem B. O. Ареф'ев podniesienie poziomu bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa można zagwarantować m. in. poprzez optyimizację produkcji (usług) przedsiębiorstwa⁸, inwestycje, podniesienie poziomu konkurencyjności produkcji (usług), czy też podjęcie agresywnych działań marketingowych⁹. A. Chupis i K. Kashenko stwierdzają zaś, iż bezpieczeństwo finansowe

⁶ W latach 60. XX w. w literaturze przedmiotu pojawiła się definicja bezpieczeństwa finansowego. Definicja ta dotyczyła bezpieczeństwa finansowego rodziny, poprzez które rozumiano pewność posiadania przez nią zasobów niezbędnych do realizacji jej przyszłych potrzeb finansowych. Zob. *Family financial security*, North Central Regional Research Publication nr 131, Special Report 36, Iowa State University of Science and Technology, Iowa 1964, s. 8.

Zdaniem zaś Т. Б. Кузенко oraz О. П. Полтнина początkowo terminu „bezpieczeństwo finansowe” używano w stosunku do państwa, jako jednego z zasadniczych elementów bezpieczeństwa ekonomicznego. Jednak z czasem oddzielnym przedmiotem badań naukowych stało się bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa. Zob. Т. Б. Кузенко, О. П. Полтнина, *Конкретизация Угроз Финансовой Безопасности Предприятия*, „Економіка Фінансова Стейкість І Безпека, Бізнесінформ” 2011, № 2(1), s. 131–133 [Т. В. Кузенко, О. П. Полтнина, *Concretization of Threats of Financial Security of Enterprise*, www.business-inform.net (dostęp: 14.01.2013)].

⁷ D. Wędzki, *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 34–36.

⁸ Usługa, wszelka działalność lub korzyść, którą jedna ze stron może zaoferować drugiej, z zasady jest niematerialna oraz nie prowadzi do uzyskania jakiegokolwiek własności. Produkt to wszystko to, co można zaoferować na rynku w celu zwrócenia uwagi, nabycia, użytkowania i/lub konsumpcji, co jest w stanie zaspokoić potrzebę lub pragnienie, tj. przedmiot, usługa, osoba, miejsce, organizacja, idea. Zob. P. Kotler, G. Armstrong, J. Saunders, V. Wong, *Marketing. Podręcznik europejski*, PWE, Warszawa 2002, s. 41.

Zgodnie z art. 3 ust. 19 ustawy o rachunkowości, w ramach rzeczowych aktywów obrotowych wyróżnić można wytworzone lub przetworzone przez jednostkę produkty gotowe (wyroby i usługi), [za:] *Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości*, DzU 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.

Przychody ze sprzedaży usług nie są wyodrębnione w rachunku zysków i strat, ponieważ są ujęte łącznie ze sprzedażą produktów, [za:] K. Czubałowska, W. Gabrusewicz, E. Nowak, *Przychody, koszty, wynik finansowy przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2009, s. 50.

⁹ B. O. Ареф'ев, *op. cit.* (dostęp: 14.01.2013).

we przedsiębiorstwa jest złożoną koncepcją, zakładającą efektywne wykorzystanie zasobów finansowych, stworzenie perspektyw rozwoju gospodarczego i pozytywnej oceny atrakcyjności inwestycyjnej danego przedsiębiorstwa¹⁰.

Przyjęcie bezpieczeństwa finansowego jako zmiennej zależnej od zagrożenia finansowego¹¹ wiąże się z problemem istnienia struktury relacyjnej o złożonym i zmieniającym się charakterze ze względu na to, że sytuacja finansowa przedsiębiorstwa odzwierciedla dotychczasowe i dyskontuje wszystkie przyszłe efekty, procesy i warunki jego działania.

Finansowe bezpieczeństwo podmiotu gospodarczego może być przeto zdefiniowane jako ogół warunków finansowych zapewniających przedsiębiorstwu efektywną i skuteczną kontynuację działalności oraz szanse na rozwój¹².

¹⁰ Por. A. Chupis, K. Kashenko, *op. cit.*, s. 15.

Rozwój przedsiębiorstwa należy do najbardziej złożonych, obiektywnych zjawisk i procesów, wynikających ze zmienności różnorodnej materii oraz istniejącego stanu rzeczy. Jest on długotrwałym procesem zmian ilościowych i jakościowych, prowadzących do zróżnicowania oraz wzbogacenia elementów składowych przedsiębiorstwa i zachodzących między nimi stosunków, [za:] J. Duraj, *Analiza rozwoju przedsiębiorstwa*, [w:] L. Bednarski, R. Borowiecki, J. Duraj, E. Kurtys, T. Waśniewski, B. Wersty, *Analiza ekonomiczna przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1996, s. 354.

¹¹ Spadek zagrożenia finansowego powoduje wzrost bezpieczeństwa finansowego danego podmiotu gospodarczego.

D. Hensher i S. Jones wyróżnili następujące stany zagrożenia finansowego:

0: przedsiębiorstwa nieupadłe,

1: przedsiębiorstwa niewydolne* finansowo – te przedsiębiorstwa zdefiniowano jako spełniające jeden z warunków:

a) niespłacanie zadłużenia,

b) nieuiszczanie opłat listingowych na rzecz Australian Stock Exchange,

c) podnoszenie kapitału wyłącznie z powodu konieczności generowania środków na finansowanie bieżącej działalności,

d) restrukturyzacja długu z powodu zmniejszonej zdolności do jego spłaty;

2: przedsiębiorstwa zagrożone finansowo – są to te przedsiębiorstwa usunięte z Australian Stock Exchange, które były przedmiotem transakcji fuzji lub przejęcia;

3: przedsiębiorstwa, które złożyły wniosek o upadłość, w którego następstwie wyznaczono syndyków upadłości.

Zob. D. Hensher, S. Jones, *Mixed logit and error component models of corporate insolvency and bankruptcy risk*, [w:] D. Hensher, S. Jones (ed.), *Advances in credit risk modelling and corporate bankruptcy prediction*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 59; M. Gruszczynski, *Empiryczne finanse przedsiębiorstw. Mikroekonomia finansowa*, Difin SA & Marek Gruszczynski, Warszawa 2012, s. 136.

* „Niewydolny” (w odniesieniu do organizmu lub jego narządów) – tj. częściowo lub całkowicie niezdolny do skutecznego funkcjonowania; nieradzący sobie z czymś lub niesprawnie działający. Zob. J. Brałczyk (red.), *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 462.

„Niewydolny” – tj. taki, który nie nadąża za wzrostem potrzeb, nie zaspokaja ich (blisko znaczne: niewystarczający, niedostosowany, ograniczony; antonimy: wydolny, zdolny, zdatny). Zob. H. Zgórkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 24, Wydawnictwo „KURPISZ”, Poznań 1995, s. 198.

¹² Por. L. Karbownik, *Kasowe i memoriałowe mierniki oceny bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, [w:] J. Duraj (red.), *Instrumenty i sposoby zarządzania kapitałem przedsiębior-*

Nie jest to określenie wykluczające wcześniej zredagowane przez L. Karbownik następujące pojęcie bezpieczeństwa finansowego: „Przez bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa należy rozumieć finansową gwarancję istnienia i rozwoju przedsiębiorstwa, która powstaje w wyniku codziennych wieloletnich starań przedsiębiorstwa o zapewnienie dobrej kondycji finansowej” (zob. tab. 1.2)¹³. Można bowiem przyjąć, że ta może posiadać zgeneralizowany charakter z uwagi na zawarcie w niej paradygmatu osiągnięcia finansowej gwarancji istnienia i rozwoju przedsiębiorstwa.

Operacyjne bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa jest to ogół finansowych warunków efektywnej i skutecznej kontynuacji działalności przedsiębiorstwa, zdolnych do wykreowania oraz utrzymania dobrego *standingu* finansowego, rynkowego, produkcyjnego i kadrowego. Przez *standing* przedsiębiorstwa można rozumieć jego zdolność dostosowawczą do zmiennego otoczenia dzięki umiejętności łączenia, koordynacji i harmonizacji zróżnicowanej działalności finansowej, marketingowej, produkcyjnej i rozwoju kapitału ludzkiego.

stwa, „Acta Universitatis Lodzianis”, Folia Oeconomica 267, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 79–80.

Zgodnie z art. 5 ust. 2 ustawy o rachunkowości przy stosowaniu zasad (polityki) rachunkowości przyjmuje się założenie, że jednostka będzie kontynuowała – w dającej się przewidzieć przyszłości – działalność w niezmiennym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, chyba że jest to niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym. Ustalając zdolność jednostki do kontynuowania działalności, kierownik jednostki uwzględnia wszystkie informacje dostępne na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego, dotyczące dającej się przewidzieć przyszłości, obejmującej okres nie krótszy niż jeden rok od dnia bilansowego, [za:] *Ustawa z dnia 29 września 1994 r...*, *op. cit.*

¹³ L. Karbownik, *Pojęcie i obszary kreowania oraz zapewniania bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, [w:] J. Duraj (red.), *Instrumenty i sposoby zarządzania kapitałem przedsiębiorstwa*, „Acta Universitatis Lodzianis”, Folia Oeconomica 267, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 66.

Kondycja finansowa oznacza sytuację, pozycję finansową przedsiębiorstwa, będącą rezultatem podejmowanych przez ten podmiot decyzji gospodarczych i związanych z tym jego perspektyw przyszłościowych, [za:] E. Siemińska, *Metody pomiaru i oceny kondycji finansowej przedsiębiorstwa*, TNOiK – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności DOM ORGANIZATORA, Toruń 2002, s. 31.

Pojęcia „kondycja” i „sytuacja finansowa” w literaturze przedmiotu stosowane są zamiennie, w tym m. in. przez: L. Bednarski, T. Waśniewski (red.), *Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, t. 1, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1996, s. 315–316; M. Sierpińska, D. Wędzki, *Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 35–36; T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Syntezytyczna ocena wyników oraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa*, „Rachunkowość” 1998, nr 4, s. 199–211; E. Urbańczyk, *Metody ilościowe w analizie finansowej przedsiębiorstwa*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1998, s. 139–142 i 264–266; M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 9–10, 15–16 i 144–221; B. Pomykańska, P. Pomykański, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 66–67.